

SZABÓ RÓBERT

A LIBERÁLIS INTERNACIONÁLÉ (LIBERAL INTERNATIONAL) MAGYAR CSOPORTJA ÉS A ROMÁNIAI MAGYAR KISEBBSÉG HELYZETE

■ A mai értelemben vett politikai pártok a modern polgári társadalmak szülöttei. 1945 után e pártok nemzetközi szervezetei hamar újraéledtek. E nemzetközi szervezetek sorában az időben a legelső a Liberális Internacionálé (*Liberal International*, LI) volt, alakuló ülését 1947. április 10. és 14. között az angliai Oxfordban, a Wadham College-ban tartották. A korábban ismert – főleg a kommunista – nemzetközi szervezetek centralizált működésével ellentétben, az LI a kezdetektől fogva a szabadelvű pártok olyan világméretű fóruma, amely tagszervezeteit egyenlőnek tekinti, s a kétpólusú világ fennállásáig (is) kiemelt figyelmet fordított a vasfüggöny mögött élő országok száműzött liberálisainak tömörítésére.

A liberális világszervezet egyik legfontosabb alapintézménye az éves kongresszus, ahol a szervezet tagpártjainak küldöttei, egyéni tagok és megfigyelő státuszú személyek vitatják meg a nemzetközi helyzetet, s a liberalizmus időszerű helyzetével kapcsolatos határozatokat fogadnak el. A kongresszus ideje alatt az LI bizottságai által kijelölt témákat a nemzeti csoportok ajánlásainak figyelembe vételével nyílt fórumokon beszélnek meg, s szavazással alakítják ki a végső határozatokat. A hazájukban betiltott liberális pártok menekült képviselői a tanácskozás ideje alatt erőteljes lobbitevékenységgel elnyerhették küldött társaik figyelmét és szavazatát a Kelet-Közép-Európa népeivel foglalkozó határozatok támogatására, ébren tarthatták a nyugat-európai kormányzati pozícióban is lévő liberálisok révén az elnyomott népek ügyét.

1948 végén, 1949. január elején alakult meg a Száműzött Liberálisok Bizottsága (*Committee of Liberal Exiles*, CLE), azon küldöttekből, akik liberális meggyőződésük miatt főleg a szovjet fennhatóság alatt álló kelet-közép-európai országokból voltak kénytelenek elmenekülni. A magyar csoport a CLE működésének megindulásakor még nem létezett,¹ és egészen 1950. november végéig nem is jött létre, bár egy-két magyar liberális politikus részvételét már megemlítették.² 1950-ben érkezett menekültként a szigetország földjére Vészy Mátvás, a Polgári Demokrata Párt volt országgyűlési képviselője.³ Személyében a magyar liberalizmusnak az 1945 utáni nemzedéke jelentkezett, míg gróf Apponyi György⁴ a Horthy-korszakban tevékenykedő hazai liberálisok nevében vindikálta magának és híveinek a magyar liberalizmus nemzetközi képviseletét. A liberális gondolat magyar emigrációs képviseletének ügye évekig két párhuzamos vonalon futott. Az egyeztető megbeszélések sokáig elhúzódtak, ami Apponyit 1958 júniusában kompromisszum kidolgozására ösztönözte: a két csoport egyesülését indítványozta a kisebb politikai múlttal és tapasztalattal, de több támogatóval rendelkező Vészy Mátvás vezetésével, aki közvetlenül tudná képviselni a magyar liberalizmus és a száműzött magyar liberálisok érdekeit. Az 1956-os magyar forradalom leverése utáni exodushullám a magyar liberális mozgalom megújulását eredményezte. Az általános kiöregedés miatt is sürgőssé vált a frissen kimenekült fiatalabb korosztályok között olyan liberális gondolkodású személyeket találni, akik át tudják venni a stafétabotot s egyúttal utánpótlásként számba jöhetnek a magyar liberális mozgalom számára. Ezek sorába tartozott Szöllősy Pál⁵ is, akit Vészy Mátvás budapesti baráti társaságának tagjai között mérsékelt, a szélsőségektől mentes, a liberalizmus eszméjéhez közel álló gondolkodásának ismert meg. Szöllősy mint alelnök, majd mint elnök – még ha nem is tu-

dott olyan mértékben részt venni az LI CLE tevékenységében, mint Vészy Mátyás és leánya, akit a források (férjezett nevén) mint Mrs. D. E. Finney-t említene⁶ – kezdettől fogva a csoport létszámának növelésére törekedett. Ismeretségi körében, a magyar emigránsok soraiban olyan személyekkel próbálta felvenni a kapcsolatot és megnyerni őket az ügy számára, akik a liberális alapelvek vállalása mellett hajlandók és képesek részt venni az LI CLE Magyar Csoportja aktív képviseleti munkájában. Az emigráns életforma közepette ez nem kis feladat volt. Minden tag hivatali elfoglaltsága mellett, családjá és saját szabadideje rovására vállalta a feladatokat, az LI kongresszusán, annak végrehajtó bizottságában vagy a CLE összejövetelein a részvételt és képviseletet. A csoport döntésében a konszenzuson alapuló többségi elv volt a domináns, a felmerült kérdésekről sok esetben telefonon konzultálva alakították ki a közös álláspontot.

A Liberális Internacionáléban az emigráns csoportok működése – s e vonatkozásban a magyar csoportok sem voltak kivételek – eléggé sajátosan alakult. A világszervezet adminisztrációjától eltérően nem voltak hivatalos alkalmazottaik, más pártokhoz hasonló tagsági igazolvánnyal nem rendelkeztek, szigorú pártnyilvántartást sem vezettek. Ahhoz, hogy valaki bekerüljön egy emigráns csoportba, a tagok egyöntetű véleményére volt szükség, és a liberális elvek elfogadása és képviselése, minden bal- és jobboldali szélsőségtől való tartózkodás volt a fő kritérium. A CLE-ben tömörült országok súlyát jól tükrözi képviselők erőssége. Miután főleg Kelet-Közép-Európa és a Baltikum szovjet megszállás és befolyás alá került népeinek liberálisait reprezentálták, feltehetően lenne, hogy minden ország létre tudott hozni emigráns liberális csoportot. A CLE fennállásáig igen erős, befolyásos csoporttal a magyarok mellett két nemzet, a lengyel és a jugoszláv rendelkezett – utóbbi csoportban etnikai alapú szerveződések voltak jellemzők. Román és bolgár liberális emigráns csoport nem alakult, bár lehetnek egyéni tagjaik az Internacionáléban; Dél-Európa katonai diktatúra alá került országából, Görög- és Spanyolország területéről érkezők csak jóval később próbáltak szervezeteket kiépíteni.

A magyar liberálisok emigráns képviselői hamar felfigyeltek az erdélyi magyarságot sújtó diszkriminatív intézkedésekre, s ezt a szervezet fórumain több ízben szóvá is tették. Az 1965. szeptember 26-án a svédországi Saltsjöbadenben rendezett kongresszuson a CLE nevében Szöllösy és Vészy Emőke aláírásával benyújtott egyik javaslat a kongresszus napirendjére kívánta felvetetni a romániai magyar kisebbség jogfosztásáról szóló nyilatkozatot. A Memorandum szövegét most magyar fordításban közöljük (a forrásközlés végén függelékben olvasható az eredeti angol nyelvű szöveg):

Emlékirat az Erdélyben élő magyar kisebbség problémájáról, a CLE Magyar Csoportja által előterjesztve

I. Bevezetés

■ Ma, amikor az Erdély elnevezést használjuk, az egész területre, arra a kb. 103 000 km²-re utalunk, amelyet Magyarországtól elvettek és Románia megszállt az I. világháború után. Ezt a terület a történelmi Erdélyt, a Bihar hegység keleti részét tartalmazza, amely a Kárpátok déli és keleti kanyarulatával van körbezárva valamint Magyarország hajdani keleti részét, amely a történelmi Erdély nyugati határvonala mentén van, ezt az alföldi részt Bánátnak nevezik, s ma Romániához tartozik.

II. Múlt

a. Történelem

■ Erdélyt a magyarok hódították meg és népesítették be a 10. és 11. században, akik ott kevés számú őslakost találtak. A terület a 11. században lett a Magyar Királyság egy-egy része és soha nem vált el Magyarországtól 1541-ig – amikor a történelmi Erdély a török hódítás miatt, amely Magyarországot három részre osztotta – gyakorlatilag füg-

getlen fejedelemség lett. A fejedelemséget magyarok és németek vezették, de a nemzetek egyenlőségét és a vallás szabadságát az 1577-es tordai országgyűlési törvény deklarálta, és attól fogva megtartotta. A Habsburg Birodalom a törökök feletti diadala után, 1690-ben Erdélyt, mint Magyarország tartományát újjászervezték, de közvetlenül bécsi hatóságok kormányozták és irányították. 1848-ban a magyar forradalom elérte Erdély teljes újraegyesülését a Magyar Királysággal, és ezt 1867-ben megerősítették. A trianoni békeszerződés (1920-ban), nem csak a történelmi Erdélyt, de a szomszédos területeket is (amint azt az 1. paragrafusban említettük) Romániának adta.

b. Lakosság

Lupu Vazul, moldovai román vajda, 1643-ban Isztambulba küldött egyik jelentésében azt állította, hogy Erdély lakosságának egyharmada román volt. A jezsuiták 1658 és 1662 között végzett összeírása szerint Erdély összlakossága félmillió volt, akik közül 240 000 román. Az 1857. évi népszámlálás 1 090 000 románt talált, az 1910. évi 2 839 000 románt, 1 662 000 magyart, 565 000 németet és körülbelül 200 000 zsidót, cigányt, bolgárt és egyébeket. Ezek a számok és különösen a románok folyamatosan növekvő száma Erdélyben azt mutatja, hogy a hivatalos magyar politika elkövetett néhány hibát a nemzetiségek jogai ellen, amelyet nem tagadunk vagy kisebbitünk, a magyar hatóságok nem tettek kísérletet a nem magyarok elmagyarosítására sem kényszerrel, sem adminisztratív úton.

Másrészt, mialatt a terület népessége a Magyarországtól Romániához tartozástól (1920-tól) 1941-ig 665 700-zal nőtt (a románok számaránya 53, 8%-ról 55,8 %-ra emelkedett, a magyarok számaránya 31, 6 %-ról 29, 5 %-ra csökkent), a Román Népköztársaság hivatalos statisztikájában 1956-ban Erdélyben csak 1 618 000 magyart mutat a 4 193 000 románnal szemben. Ez azt jelenti, hogy az utolsó 46 év alatt Erdély magyar lakossága csökkent, mg a román lakosság 1 354 000-rel nőtt. Még ha kétségekkel és fenntartásokkal vagyunk is a Román Népköztársaság által megadott statisztikai adatok megbízhatóságát illetően, kétségtelenül nagyon jelentős változás van a románok javára az erélyi nemzetiségi csoportok között, amelyet azonban nem lehet természetes szaporodással magyarázni.

c. Kultúra

Erdély a nyugati kultúrát és civilizációt adaptálta, századokon át a békés egymás mellett élés és a kölcsönös tolerancia példája volt olyan különböző vallások között, mint a római katolikus, görögkatolikus (román) egyház, a protestáns (magyar és német) egyházak és a román ortodox egyház.

Az erdélyi irodalom, az erdélyi tudomány és kollégiumai nagy hatással voltak a magyar irodalomra és tudományra. De Erdélyben nyomtatták az első román könyveket is latin betűkkel, s ez fontos hozzáadéka lett a román kultúra számára a nyugati latin népek kultúrájával való kapcsolatok újraalapozásában.

III. Jelen

■ A II. világháború után Petru Groza prokommunista kormánya elkötelezte magát az Erdélyben élő magyar kisebbsége emberi, kulturális és politikai jogainak tiszteletben tartására. Ezek alapján Románia engedélyt kapott Erdély északi részének ismételt annexiójára, amely 1940-től egy döntőbíráskodás után időlegesen ismét magyar (adminisztratív) uralom alatt volt.

1956-ig a Román Népköztársaság politikája – legalábbis hivatalosan – az országban élő különböző nemzetiségek egyenlő jogain alapult. Habár nagyszámú, korábbi magyar hivatalnokot, kormányzati tisztviselőt (köztisztviselőt) bebörtönöztek vagy deportáltak, habár a magyar egyházak, a magyar kulturális és magánalapítványok vagy egyesületek javait elkobozták, habár egyetlen magyar politikai párt működését sem engedélyezték, a kommunista rezsim legalább engedélyezte a magyar nyelv használatát a hivatalokban, a területi tanácsokban és az alsó fokú bíróságokon. A magyar oktatást alsó és fel-

ső szinten is engedélyezték, a kolozsvári magyar egyetem folytathatta működését és a magyar írók és újságírók még használhatták anyanyelvüket a kevés számú működő magyar újságban és irodalmi folyóiratban.

Ez a viszonylagosan kedvező helyzet az 1956-os magyar októberi felkelés után hirtelen megváltozott. Meglehetően tragikus dolog az számunkra, magyar emigránsok számára, hogy meg kell, hogy állapítsuk: miközben Románia minél sikeresebb abban, hogy a saját útját járja és bizonyos fokú függetlenségre tegyen szert a Szovjetunióval szemben, annál inkább kihasznál minden lehetőséget arra, hogy a magyar kisebbség jogait korlátozza és beolvassza a Román Népköztársaság határain belül élő magyarságot. Néhány tény is mutatja ezt a tendenciát és a Romániában lévő magyar etnikai csoport helyzetének romlását:

1.

Éppen hogy az oroszok elnyomták a magyar felkelést, a román hatóságok a magyar ügy kapcsán szimpatizánsok ezreit tartóztatták le. A letartóztatottak nyomasztó többsége, természetesen a magyar kisebbség tagjai (főleg értelmiségiek és diákok) voltak. Részben bebörtönözték, részben koncentrációs táborba deportálták őket, ahol közülük néhányan meghaltak, a többség még mindig politikai fogoly.

2.

1959-ben egy egyetemistáik részére tartott gyűlésen a kommunista párt szónokai kijelentették, hogy „a szocializmus elvárásának legfőbb érdeke” az, hogy a kolozsvári magyar egyetem (Erdélyben Kolozsvár a legfontosabb város) beleolvadjon a helyi román egyetembe. A „fúzió” gyakorlati következménye az lett, hogy a magyar egyetemet elnyelte a román, sok magyar professzort elmozdítottak (közülük egy öngyilkos lett) és végül majdnem az összes tantárgyat csak román nyelven oktatták.

3.

Az oktatási minisztérium új rendelete szerint a magyar iskoláknak fokozatosan román–magyar kétnyelvű iskolává kell átalakulniuk, amely azt jelenti, hogy a magyar gyerekeknek első iskolai évükben el kell kezdeniük tanulni a román nyelvet (hatéves korukban), függetlenül attól, hogy mi az oktatók vagy a tanulók anyanyelve.

4.

Herceg János, Jugoszláviában élő magyar író, 1962-ben a magyar nemzeti kisebbség jugoszláviai magyar irodalmi folyóiratában kijelentette, hogy a magyar irodalom, amely valaha Erdélyben virágzott, a román kommunista hatóságok adminisztratív nyomása miatt a Román Népköztársaságban gyakorlatilag halott. A Jugoszláviában élő 500 000 magyarnak élettel teli, fejlődő irodalma van, míg az 1 700 000 magyar irodalma Erdélyben haldoklik.

5.

A Magyar Autonóm Tartományt, amelyet 1952-ban hoztak létre és a 80%-os magyar többség ellenére soha nem volt valójában autonóm, 1960. decemberben oly módon „szervezték újra”, hogy a tartományon belül élő románok számaránya 20%-ról 36 %-ra növekedett és az Előre napilap jelentése szerint azok a magyarok, akik névlegesen a tartomány legmagasabb rangú hivatalnokai voltak, át kellett engedniük pozíciójukat és hivatalukat a román kommunistáknak.

IV. Határozati javaslat

■ Arról, hogy a nyugati hatalmak csak akkor válaszoljanak a román kormányzat jelenlegi ajánlatára, amely arra vonatkozik, hogy kereskedelmi és kulturális egyetértés párbeszéd alakuljon ki, ha cserébe a román kormányzat szavatolja, hogy az Erdélyben élő nagyszámú magyar kisebbség jogait és szabadságát tiszteletben tartja, különös tekintettel a jelenleg létező nyomás megszüntetésére, amely a magyar nyelv, irodalom és kultúra teljes lerombolását, tönkretételét célozza és különös tekintettel arra a jelenlegi mű-

ködő politika visszafordítására, amely politika korábban (a múltban) és jelenleg is magyar nyelvű iskolákat elnyomta és különös tekintettel a kolozsvári magyar egyetem státuszának helyreállítására.

Szöllősy Pál
elnök

D. E. Finney
titkár

A Memorandum, amelynek forrásanyagát Svájcba menekült erdélyi magyarok beszámolóí is bővítették, a kongresszus előtti sajtókonferencián is – ahol Hámori László⁷ és Bejczy Antal⁸ külső megbízottként jelent meg Szöllősy Pál kérésére – szóba került volna. A Magyar Csoport kezdeményezése nem ért el átütő sikert; szervezési hibák miatt a sajtókonferencián az ügy nem került napirendre, a kongresszuson a delegátusok a NATO és az Európai Közösség (EK) problémáival foglalkoztak, s a CLE tagcsoportjai előre nem egyeztetett javaslataikat külön-külön akarták elfogadtatni.⁹ A kongresszus végén aztán mégis született egy valamennyire előre mutató döntés: az LI Témacsoport Bizottsága (*Steering Committee*) a plenáris ülés napirendjére való felvétel helyett a főtitkár feladatává tette a Memorandumban foglaltak megvizsgálását és a jelentéstételt a szervezet végrehajtó bizottsága felé, arról, hogy szükséges-e ebben a témában egy nyilatkozat kiadása.¹⁰ Bár a kérdés utóélete az LI adminisztrációjában jelenleg még nem teljesen ismert, Szöllősy Pálnak a vezető svájci liberális napilapban megjelent levele¹¹ – és más hasonló sajtóhangok – révén a nyugati közvélemény számára is ismertté lett a Ceaușescu–rezsimnek a romániai magyarságot sújtó intézkedéssorozata. Ez egyúttal megalapozta a romániai kisebbségek helyzetének állandó felszínen tartását az LI fórumain, amint azt az alábbi példák is mutatják.

Az 1970. évi kongresszuson az LI üdvözölte az Európai Közösség bővítését és kifejezte, hogy az EK kapuja nyitva kell, hogy álljon azon országok előtt is, amelyek jelenleg a belépésben akadályoztatva vannak. Bár a CLE elsősorban Kelet-Közép-Európa elnyomott népeire gondolt, a nemzetközi sajtókonferencián az LI nevében Giovanni Malagodi, az olasz liberális párt főtitkára a kétszer is feltett kérdésre csak dél-európai országokat (Spanyol- és Görögország, Portugália) említett. Nem csak ebben a kérdésben volt eltérés a kongresszusi küldöttségek között, hanem a Szovjetunióval folytatott enyhülési politika eredményessége és célja kérdésében is megoszlottak a vélemények. A CLE tagjai a túlzott várakozásokat igyekeztek lehűteni és rámutattak, hogy Kelet-Közép-Európában nem látszanak a belső demokratizálódás jelei.¹² Az 1972. évi párizsi konferencián Kőszegi Rudolf¹³ és Auer Pál,¹⁴ Magyarország volt párizsi követe képviselte a Magyar Csoportot, Auer volt a delegáció vezetője. A veterán politikus – mint a *Hungarian Group* tiszteletbeli tagja – másodmagával jegyezte azt az előterjesztést, hogy az Európai Biztonsági Konferencia (EBK) hatálya a szovjet érdekszférában lévő kelet-közép-európai országokra is terjedjen ki. Úgy vélték, hogy a valódi enyhülésnek belső demokratizálódással és az emberi jogok erősítésével kell együtt járnia ezekben az országokban. Őva intettek attól, hogy a *détente* oltárán feláldozzák Kelet-Európát azzal, hogy az EBK keretén belül nemzetközileg szentesítik a Szovjetunió kelet-közép-európai térhódítását. A közgyűlési határozatba a javaslat egy része be is került.¹⁵

Az 1976. évi brüsszeli kongresszuson Halász Iván¹⁶ és Ljubo Sirc¹⁷ is felhozta az emberi jogok változatlan semmibe vételét Délkelet-Európában, a helsinki egyezmény rendelkezéseinek megsértésével. Az LI jövőjével részletes jelentés foglalkozott, amely szükségesnek tartotta a kelet-európai helyzetnek, valamint a helsinki egyezmény gyakorlati megvalósításának szigorú megfigyelését, és szoros kapcsolatok kiépítését szorgalmazta a vasfüggöny mögötti országokban olyan személyekkel, akik érintettek az emberi jogok előmozdításában.¹⁸ Az 1978. szeptember 28. és 30. között Zürichben tartott kongresszuson a CLE négy küldöttel, köztük két magyar delegátussal (Szöllősy Pál és Unger László)¹⁹ képviseltette magát. A kongresszus fő témája gazdasági volt, de részletesen foglalkoztak az emberi jogok helyzetével is a világban. A brit javaslathoz a CLE magyar és lengyel csoportja nevében Szöllősy módosító indítványt nyújtott be, mely szerint az LI ne csak a szovjet, de a többi kelet-európai kormánynak a helsinki egyezményt sértő, elnyomó politikáját is ítélje el. A javaslatot alapos vita után a kongresszus határozattá emelte.²⁰ Az 1983. április 8–9-én Bécsben tartott EC ülés azért volt a Ma-

gyar Csoport számára különösen fontos, mert Kőszegi Rudolfnak alkalma volt kiosztani a delegátusok között – a főtítkár támogatásával – az *Ellenpontok* c. romániai magyar szamizdat kiadvány 1982. szeptemberi memorandumának rövidített angol fordítását, mely felhívta a szabad világ politikusainak figyelmét az erdélyi magyar kisebbség identitását veszélyeztető elnyomásra és a beolvasztási politikára. Különösen a svájci és német delegátusok érdeklődtek a memorandum tartalma iránt, amelyről a nyugati sajtó is beszámolt.²¹

Az 1986. október 2–4-i hamburgi kongresszuson a magyar csoport – a CLE nevében – ismételten az LI döntéshozóihoz fordult, állásfoglalásukat kérve a romániai Ceaușescu-rezsimnek a kisebbségeket egyre brutálisabban elnyomó politikájával szemben. A helyzet az LI vezetői számára akkor igényelt intézkedést, amikor bejelentették az un. szisztematizálási programot, 8000 falu felszámolását, lakosságuk „agroipari komplexumokba” történő telepítését. Az LI tényfeltáró küldöttségét jelölt ki, melynek beutazását a román hatóságok először engedélyezték, majd megtagadták. 1988 szeptemberében a pisai LI kongresszus kemény hangú határozatot hozott a román rezsimmel szemben, mely mindenben megfelelt a magyar csoport elvárásának. A határozat utolsó pontjában felhívja a világ kormányait, hogy tiltakozzanak a román hatóságok elnyomó intézkedései ellen.²² Az előző évinél még továbbmentek 1989-ben a romániai helyzetre való reagálás érdekében. Felhívták a helsinki egyezményhez csatlakozott országok figyelmét, hogy vizsgálják meg alaposan az emberi jogok tiszteletben tartásának helyzetét Romániában és kezdeményezzenek erről tárgyalásokat a román hatóságokkal. Az 1989. évi párizsi kongresszuson felhívást intéztek a kormányokhoz, hogy a romániai helyzet fennmaradásáig ne kössenek kereskedelmi vagy más egyezményt Romániával s gyakoroljanak fokozott nyomást a román kormányra.²³

1990 októberében a finnországi Espoóban megrendezett kongresszus idején került sor a zsilvölgyi bányászok bukaresti zavargására is, amikor a liberális román párt (Nemzeti Liberális Párt) helyiségeit feldúlták és ellenzéki politikusokat bántalmaztak. A kongresszuson az amerikai *National Democratic Institute* nevében beadott határozati javaslat a kelet-közép-európai változásokkal felszínre tört, már leküzdöttnek vélt etnikai ellentétekkel és nacionalista törekvésekkel szemben a kisebbségvédelem egyéni emberi jogaira, mint önvédelemre hivatkozott. A CLE magyar csoportja nem tartotta elegendőnek az egyéni emberi jogokra való hivatkozást. A módosítás szerint az őshonos kisebbségek kollektív jogait is meg kell védeni, amit a kongresszuson szavazásra jogosultak többsége elfogadott.²⁴

Az etnikai kisebbségek helyzetével a Liberális Internacionálé 1991-ben Luzernban megrendezett kongresszusa főtémájában foglalkozott, ami a Magyar Csoport jelen lévő tagjai és magyar liberális pártok valamint a két szlovákiai magyar párt képviselői megelégedésére történt, miután a kongresszus ismét elfogadta az etnikai kisebbségek *kollektív* jogainak elvét. Az LI Emberi Jogok Bizottságának 1991. november 30-ai ülésén döntöttek arról, hogy kisebbségvédelmi kérdések intézését ezután a londoni Kisebbségi Jogok Csoportjával (*Minority Rights Group*) koordinálják. Ez a döntés a magyar álláspont szerint azt is igazolta, hogy a kisebbségek védelmét nem lehet csupán az (egyéni) emberi jogok szemszögéből kezelni.

1989 nyarától a CLE magyar csoportja is kereste az együttműködést magyarországi liberális erőkkkel, de az Ellenzéki Kerekasztal kilenc pártja közül több, és további három újonnan alakult párt is liberálisnak vallotta magát, ki kellett várniuk, mely párt(ok) működése látszik leginkább összhangban lévőnek az LI liberális alapelveivel.²⁵ A CLE Magyar Csoportjában az a vélemény kerekedett felül, hogy nyugati példa alapján a *Liberális Internacionálé Magyarországi Csoportját* hozzák létre a hazai liberális pártok néhány független gondolkodású prominens képviselője, akár pártonkívüli szabadelvű személyiségek és a CLE magyar csoportja tagjainak részvételével. Úgy gondolták, hogy a csoportnak pártokon felül kellene állnia, inkább összekötőként és az LI alapelveinek propagálóiként kellene szolgálnia a liberális gondolat érvényesülését a magyar politikában. A pártokon felül álló, azoktól független magyar liberális csoport megalakítása azonban nem sikerült. A Magyar Csoport fennmaradásának kérdését a Liberális Internacionálé vezetésében történt szemléletváltás pecsételte meg végérvényesen. Julius Maaten főtítkár 1993. szeptember 17-ei levele a CLE titkárához már előjele volt a későbbi végleges döntésnek. Ebben jelezte, hogy az LI Irodája az utóbbi évek „drámai” po-

litikai változásai, a kelet-európai liberális pártok szabad működése miatt a korábban száműzött liberálisokat képviselő csoport további létjogosultságát megszűntnek tekintti. 1993. novemberben a szokásos konferencia helyett a magyar fővárosban liberális világtalálkozót (*World Conference*) rendeztek, amelyen az LI magyar csoportját Kőszegi, Szöllősy és Ungár György budapesti ügyvéd képviselte. A kongresszus egyik szünetében az LI német elnöke közölte velük, hogy a határozatuk értelmében a csoportnak a következő évtől be kell szüntetnie a működését. Formálisan Otto Lambsdorff elnöknek a CLE titkárához írott 1994. május 5-ei levele vetett véget a Committee of Liberal Exiles s az abban tevékenykedő emigráns liberális csoportok történetének. A köszönőlevél rögzítette, hogy a CLE befejezte hivatalos működését.

Epilógus

■ A magyar liberális politikai eszmék képviseletére 1949 nyarától Magyarországon nem volt lehetőség. Néhányan a több százezer külföldre menekült honfitársunk közül – többségében az 1956-os forradalom után Nyugat-Európa különböző országaiba kerülve – képviselték a Liberális Internacionálé különböző szervezeteiben a szabad és független Magyarország ideálját. Az LI magyar tagjai kötelességüknek tartották, hogy a létszám és a befolyás szempontjából legkisebb világszervezetben is hallható legyen a szabad Magyarország és a határon túli magyar kisebbségek hangja. A csoport arra vállalkozott, hogy munkatársai Nyugat- és Észak-Európában, sőt egyes esetekben, Kanadában és az USA-ban is, az LI kongresszusain, rendezvényein képviseljék a szabad Magyarország gondolatát. Bár az LI nem tudott a szovjet érdekszféra országainak helyzetén változtatni, a csoport tagjai azonban elérték céljukat, hogy ébren tartsák a szabad világ figyelmét a szovjet elnyomás alatt álló országok ügyében. Az LI folyamatosan foglalkozott az emberi jogok helyzetével, Emberi Jogi Bizottságot állított fel, majd a világ kormányaihoz intézett sorozatos felhívásokkal elítélte a romániai kommunista diktatúrát. A Magyar Csoport tagjai meggyőzték a delegátusok többségét a kisebbségek *kollektív jogai* tekintetében is. Létszámuk és a hazai politikai élettől való kényszerű elszakadásuk miatt azonban nem sikerült elérniük, hogy Magyarországon létre jöjjön egy független liberális csoport.

FÜGGELÉK

Memorandum²⁶

on the problem of the Hungarian Minority living in Transylvania, submitted by the Hungarian Group of the C. L. E.

I. Introduction

■ Today, when we use the name „Transylvania”, we mean the whole territory, about 103, 000 square kilometres, which was taken from Hungary and annexed by Rumania after World War I. This territory includes the historical Transylvania, east of the Bihar Mountains and enclosed on the South and East by the bend of the Carpathians, some eastern parts of (former) Hungary along the western boundaries of historical Transylvania, and that part of the plain called „Banat” which belongs today to Rumania.

II. Past

a. History

■ Transylvania was conquered and peopled in the 10th and 11th centuries by the Hungarians who found there but a few indigenous people. The territory became an integral part of the Hungarian Kingdom in the 11th century and was never separated from Hungary until 1541 when the „historical Transylvania” became – due to the

Turkish invasion which divided Hungary into three parts – a virtually independent Principality. This Principality was led by Hungarians and Germans, but equality of the nationalities and religious freedom was declared by Act of Parliament of 1577 in Torda, and observed thereafter. After the victory of the Habsburg Empire over the Turks in 1690 Transylvania was re-established as a Province of Hungary, but it was ruled and administered directly by the Viennese Authorities. In 1848 the Hungarian revolution procured the complete reunification of Transylvania with the Hungarian Kingdom: and this was confirmed in 1867. The Peace Treaty of Trianon (in 1920) gave not only the historical Transylvania but also the neighbouring territories (as mentioned above in para.I.) to Rumania.

b. Populations

Lupu Vazul, the Rumanian voievod (Principal) of Moldova, reported in a letter to Istanbul in 1643 that one-third part of the populations of Transylvania was Rumanian. According to a census made by the Jesuits between 1658 and 1662, Transylvania had a total population of half a million people, of whom about 240,000 were Rumanian. The 1857 census found 1, 090, 000 Rumanians; the 1910 census showed 2, 839, 000 Rumanians, 1, 662, 000 Hungarians, 565 000 Germans and some 2000, 000 Jews, Gypsies, Bulgarians, etc. These figures – and especially the continually increasing number of Rumanians in Transylvania – show that although official Hungarian policy may have made some mistakes over the political rights of the Nationalities (minorities) – which we do not deny or minimise – Hungarian authorities did not however attempt a „Magyarization” of non-Hungarians, either by pressure or by administrative means.

On the other hand, while the population increase of the territory ceded by Hungary to Rumania in 1920 totalled by 1941 665, 700 (increasing to the ratio of the Rumanians from from 53,8% to 55, 8% and decreasing of the Hungarians from 31, 6 % to 29, 5%), the official statistics of the Rumanian People’s Republic in 1956 show only 1, 618, 000 Hungarians as against 4, 193, 000 Rumanians. This means that during the last 46 years the Hungarian population of Transylvania has decreased, while the Rumanian population has increased by 1, 354, 000. Even with reservations and doubts as to the reliability of the statistical data produced by the Rumanian People’s Republic, it is unquestionable that there appears to be a very considerable shift today in the ration of the Transylvanian nationality groups to the benefit of the Rumanians; a shift which cannot be explained by natural reproduction.

c. Culture

Transylvania adopted Western culture and civilisation and was for centuries a pattern of peaceful coexistence and mutual tolerance between such different religions as the Roman Catholic, Greek Catholic (Rumanian) Church, Protestant (Hungarian and German) Churches and the Rumanian Orthodox Church.

Transylvanian literature, Transylvanian science and her college had a great influence on Hungarian literature and science. But in Transylvania also were printed the first Rumanian books with latin letters.; this was an important boots for Rumanian culture in re-establishing its relations with the culture of Western latin peoples.

III. Present

■ After World War II the Rumanian pro-communist goverment of Mr. P. Groza bound itself to honour the human, cultural and political rights of the Hungarian Minority living in Transylvania. On these terms, Rumania was allowed to re-annex the Northern part of Transylvania, which, since 1940 (according to an arbitration agreement) was temporarily again under Hungarian administration. Until 1956, the

Rumanian People’s Republic displayed a policy which was based, at least officially, on the equal rights of the different nationalities of the country. Even though a great number of former Hungarian officials, Government servicemen (civil servants) were imprisoned or deported, though the properties of Hungarian churches, Hungarian

cultural and private foundations or unions etc., were confiscated, and though no Hungarian political parties were allowed to exist, the Communist regime at least allowed the use of the Hungarian language in offices, in district councils and before lower courts. Hungarian education was authorised in the lower and higher levels; the Hungarian University of Cluj was allowed to continue its function and Hungarian writers and journalists could write in their mother language in a few existing Hungarian papers and literary reviews.

This relatively favourable situation suddenly changed after the Hungarian uprising in October 1956. It is somewhat tragic for us, Hungarian exiles, to have to state that the more Rumania is successful in going her own way and in obtaining a certain degree of independence from the Soviet Union, the more she exploits every opportunity to restrict the rights of the Hungarian minority and to assimilate the Hungarians living within the boundaries of the Rumanian People's Republic. Some few facts demonstrate this tendency and the deteriorating situation of the Hungarian ethnic group in Rumania:

I. Just after the suppression of the Hungarian revolt by the Russians, the Rumanian authorities arrested thousands of „sympathisers” with the Hungarian cause. The overwhelming majority of those arrested were, of course, members (mostly intellectuals and students) of the Hungarian minority. They were in part imprisoned and in part deported to the concentration camps where some of them died; a majority of them are still political prisoners.

II. In 1959, at a student meeting, the speakers of the Communist Party declared that „the highest interest of socialism demand” that the Hungarian University of Cluj (the most important city in Transylvania) should be merged with the local Rumanian University. This „fusion” had the practical consequence that the Hungarian University was swallowed up by the Rumanian one; many Hungarian professors were removed (one of them committed suicide), and finally almost all the lectures were held only in the Rumanian language.

III. According to a new order of the Ministry of Education, the Hungarian schools are to be transformed gradually into „Rumanian–Hungarian bilingual schools”, which means that Hungarian children have to learn the Rumanian language, regardless of the mother tongue of the scholars or students.

IV. Janos Herceg, a Hungarian writer living in Yugoslavia, stated in 1962 in the literary review of the Hungarian ethnic group in Yugoslavia, („Magyar Szó”, 4. 2. 1962), that Hungarian literature, which once flourished in Transylvania, was practically dead in the Rumanian People's Republic, because of the administrative pressure of the Rumanian Communist authorities on Hungarian cultural life. The 500, 000 Hungarians living in Yugoslavia have a vital, developing literature, while the literature of the 1,700, 000 Hungarians in Transylvania had starved.

V. The „Autonom Hungarian Province”, which was created in 1952 and was, in spite of its 80% Hungarian majority never really autonomous, was „reorganised” in December 1960 in a such a way that the ratio of Rumanian population within the Province increased from 20% to 36% and, according to a report of the daily „Elore”, the Hungarians who were nominally the highest officials of this Province, had to cede their positions and office to Rumanian Communists.

IV. Resolution

■ That the Western Powers should only respond to the present overtures of the Rumanian Government for a dialogue in furtherance of cultural and commercial understanding in return for an undertaking by that Government that the rights and liberties of the large Hungarian ethnic group in Transylvania be respected, in

particular by a cessation of the existing pressure aimed at destroying the Hungarian language, literature and culture, and by a reversal of the existing policy whereby the Hungarian language schools have been and are being suppressed; and by re-establishing the Hungarian University of Cluj.

Dr. Paul Szöllösy
Chairman

Mrs. D. E. Finney Veszy
Secretary

■ JEGYZETEK

1. ADL 10415/b, Liberal International : Committee of Liberal Exiles (CLE) 1951. Report by the executive secretary of the CLE to the Conference of liberal Executive 1949. június 3.
2. ADL 10472/3, Liberal international: Liberal Union, 1949–1963.) 123. John MacCallum Scott főtít-kár levele Vészy Mátyásnak. 1950. november 28.
3. Vészy Mátyás (1892–1959): ügyvéd, politikus. 1945-től a Polgári Demokrata Párt tagja, országos pártszervező, 1947-től a PDP országgyűlési képviselője, majd párton kívülként vett részt a törvényhozás munkájában. 1949-ben emigrált, Londonban bekapcsolódott a Liberális Internacionálé tevékenységébe, 1955-ig a Magyar Nemzeti Bizottmányban is szerepet vállalt. Vö. Szabó Róbert: *Egy liberális ügyvéd a parlamenti padsorokban. Vészy Mátyás törvényhozói tevékenysége 1947–1949*. In: *Pártok, politika, történelem*. Tanulmányok Vida István egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szerk. Réfi Attila, Sziklai István. MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Bp. 2010. 391–402.
4. Apponyi György (1898–1970): földbirtokos, legitimista, majd liberális magyar politikus. A Rassay Károly vezette Nemzeti Szabadelvű Párt tagja, 1931–1944 között országgyűlési képviselő. A német megszálláskor letartóztatták, Mauthausenbe hurcolták. Kiszabadulása után nem tért vissza Magyarországra. Részt vett a külföldi magyar emigráció tevékenységében. Vö.: Szabó Róbert : *Legitimista politikus egy liberális pártban. Adalékok gróf Apponyi György politikai életrajzához*. (Éberhárd, 1898 – Saarbrücken, 1970). In: *MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport évkönyve 2010/2011*. Szerk. Réfi Attila, Sziklai István. MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Bp. 2011. 81–92.
5. Szöllösy Pál (1927–2015): ügyvéd, közgazdász, vállalati jogász. 1950-ben a Pázmány Péter Tudományegyetemen jogi doktorátust, 1955-ben ügyvédi oklevelet szerzett. Veszprémi ügyvéd, 1956 októberben a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács jogi tanácsadója és megbízottja a helyi lapnál. 1956. decemberben Ausztriába menekült, 1957. augusztus végéig a Bécsi Magyar Híradó szerkesztője volt (Paál Szabolcs néven), Svájcban telepedett le, a St. Galleni Gazdasági Főiskolán közgazdász doktorátust szerzett. Biztosítási jogásként Genfben, majd 1964 és 1992 között Zürichben dolgozott.
6. Vészy Emőke, Mrs. Daisy E. Finney (1933): ügyvéd. A londoni egyetemen szerzett jogi oklevelet, majd ügyvédi diplomát. Jogi munkakörökben dolgozott, előbb a British Council magyar osztályának szakértőjeként, majd a Szabad Európa Rádió európai jogi osztályának munkatársaként, később 18 évig a Békehadtest alkalmazottja volt.
7. Hámori László (1911–1983): újságíró, író. Budapesten a Népszava munkatársa volt, 1949-ben emigrált Svédországba főleg svéd napilapokban publikált. Német, angol, svéd nyelven jelentek meg írásai, könyvei.
8. Bejczy Antal (1930): fizikus, úrkutató. A Budapesti Műszaki Egyetem villamosmérnöki karának hallgatójaként 1956-ban hagyta el az országot. A Nyugatra menekült Szabad Magyar Egyetemisták Szövetsége (UFHS) alapító tagja, az 1960-as években a belgiumi Louvain-ban újraalapított Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalom (KMEM) egyik vezetője. Norvégiában folytatta tanulmányait, diplomájának megszerzése után három éven át az oslói egyetemen tanított. 1966-tól NATO-ösztöndíjjal az Amerikai Egyesült Államokban tanult tovább a California Institute of Technology egyetemen. 1969-től nyugdíjazásáig a kaliforniai NASA Jet Propulsion Laboratory (JPL) kutatójaként a távoli űrkutatás témáiban dolgozott.
9. Szöllösy Pál iratai. Hámori László levele Szöllösy Pálhoz, 1965. október 5.
10. Szöllösy Pál iratai. Bejczy Antal levele Szöllösy Pálhoz, 1965. október 24.
11. Die ungarische Minderheit in Siebenbürgen. Neue Zürcher Zeitung 144 (1966. október 7.), a levél aláírójaként a Száműzött Liberálisok Magyar Csoportja szerepelt.
12. Szöllösy Pál iratai. Szöllösy Pál levele Vészy Emőkéhez, 1971. november 19.
13. Kőszegi Rudolf (1922–2012): vegyész mérnök. Magyarországon érettségizett, 1946-ban a zürichi Eidgenössische Technische Hochschule (ETH) elvégzése után szerzett doktori fokozatot. A Geigy gyógyszeripari gyár vegyész mérnöke Bazelben, majd a cég jogutódjának, Ciba-Geigy ausztriai, utóbb később braziliai fióküzemének igazgatója volt nyugdíjazásáig.
14. Auer Pál (1885–1978): ügyvéd, diplomata. Jogi tanulmányait Budapesten, Párizsban és Berlinben folytatta, majd ügyvéd a magyar fővárosban. 1943-tól a Független Kisgazdapárt tagja, 1945–1946-ban nemzetgyűlési képviselő, 1945-től a Nemzetgyűlés külügyi bizottságának elnöke, 1946-tól párizsi magyar követ, Nagy Ferenc lemondása után, 1947-ben távozott a követség éléről. Párizsban maradt, ahol tevékeny szerepet vállalt a Magyar Nemzeti Bizottmány és utódszervezete munkájában, az emigrációs politikában.

15. Szöllősy Pál iratai. Auer Pál levele Szöllősy Pálhoz, 1972. október 5. LI/72/106. dokumentum.
16. Halász Iván (1928): jogász, üzletember. Az ELTE-n szerzett jog- és államtudományi doktorátust 1951-ben, majd a Tanimpex Külkereskedelmi Vállalatnál dolgozott. 1956 novemberében Brüsszelbe emigrált, ahol saját export-import vállalatot szervezett, s azt vezeti ma is.
17. Ljubo Sirc (1920): szlovén közgazdász, politikus. 1944-től a szlovéniai partizánmozgalomban harcolt. Liberális nézetei miatt a titói Jugoszláviában halálra, majd 20 évi börtönrre ítélték. Kimenekítése után Angliába ment, a Glasgowi Egyetemen tanított, a szocialista országok gazdaságtörténetével foglalkozott. Csatlakozott a Liberális Internacionáléhoz. A független Szlovénia kikiáltásakor bekapcsolódott a szlovéniai pártküzdelmekbe, az 1992. évi elnökválasztáson a Liberális Demokrata Párt jelöltje volt.
- 18 Szöllősy Pál iratai. LI/76/35, September 1976, 6. old. d. pont.
19. Unger László (1935) közgazdász. A budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem külkereskedelmi szakának hallgatója 1953-1956-ig. Svájci emigrációja első éveiben a Nyugatra menekült Szabad Magyar Egyetemisták Szövetsége (angol nevének rövidítése: UFHS), majd MEFESZ vezetőségének tagja, 1964–1965-ben az UFHS elnöke. A St. Galleni Kereskedelmi Főiskolán (később Egyetem) tanult, 1962-ben üzemgazdaságból, a genfi egyetem bölcsész karán francia nyelvből, majd 1966-ban nemzetközi gazdaságból Masters diplomát szerzett. Vállalati közgazdászként a genfi gyógyszer- és vegyi iparban dolgozott.
20. Wege der Freiheit in Politik und Wirtschaft. Rede Bundesminister Lambsdorffs- Olympiade 1980 und Dissidentenverfolgung. Wietere Resolutionen. Neue Zürcher Zeitung 156 (1978. október 2.) 17-18.
21. Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levele Nenad Petrović CLE titkárhoz, amelyben kéri közbenjárását Urs Schöttli főtitkárnál, hogy az ülés jegyzőkönyvének ezt a részét pótolják, 1983. május 15.
22. Szöllősy Pál iratai. (1988 Congress Pisa – Resolutions, p. 12, IX Rumania).
23. Szöllősy Pál iratai. (Human Rights in Romania – Speech delivered at the Liberal International Congress; Congress Paris 1989: X Abuse of Human Rights in Rumania)
24. Szöllősy Pál iratai. Congress 1990 – Amendment 17 to Resolution IX
25. Szöllősy Pál iratai. Szöllősy Pál levele Urs Schoettli, az LI alelnöke és Susan Johnston titkárság-vezető részére. 1989. július 15.
26. Szöllősy Pál iratai. (Másolat a szerző birtokában.)

